

DE ROMEINSE MUNTEN VERVAARDIGD NAAR AANLEIDING VAN DE ROMEINSPARTHISCHE VELDSLAGEN

P. Pasmans

INLEIDING

De Romeinen kregen in de tweede eeuw voor Christus contact met de Parthen, de erfgenamen van het eens zo machtig Perzisch rijk der Achemeniden. Rome leerde de kracht van het Parthisch rijk echter pas goed kennen tijdens het triumviraat van Pompeius, Caesar en Crassus. De veldslagen die werden geleverd tussen beide volkeren werden bij een Romeinse overwinning een dankbaar propagandaonderwerp op hun munten.

Kaart van het gebied waar de oorlogen tussen Parthië en Rome plaatsvonden

DE EERSTE CONTACTEN TUSSEN ROME EN PARTHIË

Nadat de Achemeniden het onderspit moesten delven voor Alexander de Grote, duurde het bijna een eeuw voordat de Perzen terug een onafhankelijke staat wisten te stichten. Arsakes, een leider van de Parni ¹, legde de grondslagen van het Parthische rijk in 238 voor Christus, toen hij de oude provincie Parthië (het huidige Qumis) op de Seleucidische satraap Andragoras veroverde. Zijn opvolgers wisten geleidelijk ook de andere Perzische gebieden aan te hechten.

Onder Mithradates II (123-88 vC.) zocht Parthië voor het eerst contact met Rome door een ambassadeur naar Sulla te sturen ². Deze laatste was er niet van op de hoogte dat Parthië uitgegroeid was tot een machtig rijk en behandelde de ambassadeur met weinig respect. Bij zijn terugkeer werd die boodschapper omwille van deze mislukking geëxecuteerd. Rome leerde de macht van het Parthische rijk pas goed kennen in de periode dat Pompeius, Caesar en Crassus het eerste triumviraat vormden.

DE NEDERLAAG VAN CRASSUS

Tijdens de oorlog tussen het Romeins rijk en de koningen van Pontos en Armenië nam de Parthische koning Phraates III (70-57 vC.) aanvankelijk een neutrale positie in, maar uiteindelijk raakte hij er toch bij betrokken toen hij zijn schoonzoon Tigranes de Jonge van Armenië steunde in een opstand tegen diens vader. De jonge Tigranes werd verslagen en door de Romeinen gevangen genomen. Phraates III bemiddelde voor zijn vrijlating maar de Romeinse generaal Pompeius weigerde. Deze laatste verwierp ook een door de Parthische koning voorgesteld verdrag waarbij de Eufraat de grens zou zijn tussen Parthië en het Romeins rijk.

De weinig oorlogszuchtige Phraates III werd in 57 vC. vermoord door zijn twee zonen, Mithradates III en Orodes II. Omdat beiden de macht wilden over het ganse rijk resulteerde dit in een burgeroorlog. Toen Mithradates III uit Medië werd verdreven zocht hij hulp bij Gabinius, de Romeinse proconsul van Syrië. Ofschoon Gabinius hulp toezegde, wachtte Mithradates III daar niet op om Babylonië en Seleukia te veroveren. Nog steeds op zichzelf aangewezen werd hij daar in 54 vC. door Orodes II verslagen en vermoord. De Romeinse legerleider Crassus, die was uitgezonden om het beleg van Seleukia te doorbreken en Mithradates III ter hulp te komen, kwam enkele weken te laat.

Publius Crassus had zelf 1.000 Gallische cavaleristen gerecruteerd om in te zetten tegen de Parthen. De Romeinse Senaat stemde in met een speciale muntemissie om de kosten van deze recrutering te dekken :

vz. *Buste van Venus, naar rechts ; links ervan, S.C.*

kz. *Soldaat, met speer, staat naar links en leidt een paard rechts van hem; errond, P.CRASSVS - M. F.*

Denarius

Crassus kreeg bij zijn missie hulp van Artavasdes, de koning van Armenië. Orodes II verwachtte de aanval dan ook vanuit Armenië en had zijn leger hiernaar georiënteerd. Crassus trachtte zijn tegenstander te verrassen door in 53 v.C. met zeven legioenen 3 de Eufraat over te steken. Het persoonlijk leger van de Parthische generaal Surena 4 wachtte hem echter op nabij Carrhae. Het bestond uit bereden boogschutters, negenduizend man lichte cavalerie, duizend man zware cavalerie en een logistieke ondersteuning vervoerd met duizend kamelen. Ondanks zijn zwaar militair overwicht balanceerde Crassus in een hachelijke positie toen zijn Armeense bondgenoten het strijdveld verlieten en vluchtten. Hij verloor bovendien zijn zoon Publius, toen deze met 6000 soldaten de Parthische hoofdmacht aanviel. Crassus slaagde er uiteindelijk in om met zijn leger de stad Carrhae te bereiken, maar hij wist dat hij door een gebrek aan proviesies geen beleg kon weerstaan en koos het hazepad. Bij zijn vlucht werd hij al gauw door de vijandelijke troepen omsingeld en tijdens een overleg met de Parthische generaal gedood. Quaestor Cassius wist uiteindelijk met tienduizend soldaten te ontkomen. Tienduizend anderen werden gevangen genomen en als slaven afgevoerd naar de provincie Margiana.

In Rome was men ontsteld over deze zware nederlaag waarbij meer dan de helft van Crassus' leger verloren was gegaan en waarbij - als ultieme vernedering - de militaire adelaars 5 door de vijand werden buitgemaakt. Aan Parthische zijde werd Surena als dank voor zijn overwinning door de jaloezie en bange Orodes II vermoord, omdat die in hem een potentiële rivaal voor de troon zag.

LABIENUS, EEN ROMEINS GENERAAL IN PARTHISCHE DIENST

Een Parthisch leger onder leiding van Pakorus, de zoon van Orodes II, viel in 51 v.C. Syrië binnen. Deze Romeinse provincie werd toen bestuurd door gouverneur Marcus Tullius Cicero. Pakorus werd verslagen door Cassius (die twee jaar eerder bij Carrhae had weten te ontkomen), waarop Orodes het invasieleger terugcommandeerde. Hij vreesde immers dat het na de opgelopen nederlaag zou kunnen gebruikt worden om hem van de troon te stoten.

Tijdens de tien daaropvolgende jaren was er een toenadering tot Rome, en gedurende de Romeinse burgeroorlog steunden de Parthen Pompeius' generaal Bassus toen die aangevallen werd in Apamea.

Caesar was een invasie van Parthië aan het voorbereiden toen hij vermoord werd door Brutus en Cassius. De moordenaars kwamen in de daaropvolgende burgeroorlog bij Orodes II om hulp aankloppen, en deze stelde een klein contingent cavalerie ter beschikking. Nadat ze in de slag bij Philippi door Octavianus en Marcus Antonius werden verslagen, pleegden Brutus en Cassius zelfmoord (42 v.C.).

Generaal Quintus Labienus, die door Brutus en Cassius naar Parthië was gezonden om versterkingen te vragen, kon vanzelfsprekend niet terugkeren naar Rome, omdat daar alle aanhangers van de rebellen werden gedood. In 40 v.C. overtuigde Labienus Orodes II om met twee legers - één onder zijn

bevel en één onder het bevel van Pakorus - de oostelijke gebieden van het Romeins rijk aan te vallen. Antiochia, Phoenicia, Cilicia, Caria en Judaea werden bezet door de Parthen.

Quintus Labienus nam de titel "Imperator Parthicus" aan en sloeg munten met deze titulatuur.

*vs. Hoofd van Labienus naar rechts ; erond, Q.LABIENVS.PARTHICVS IMP
kz. Opgetuigd, gezadeld en bepakt paard staat naar rechts.*

Aureus, denarius

Sommige historici vermoeden bovendien dat er een Parthisch muntatelier werd opgericht te Gaza gr

Aan deze gecombineerde opmars kwam een einde toen Quintus Labienus nabij Trāpezunt door P. Ventidius werd verslagen en gedood (39 vC). Pakorus sneuvelde het jaar daarop tijdens de veldslag te Gindarus in Cyrhastica. De resterende Parthische troepen trokken zich daarop terug over de Eufraat.

PHRAATES IV : EEN UITZONDERLIJK MOORDLUSTIGE KONING MET TACTISCH INZICHT

In Parthië, door Mattingly omschreven als "de enige beschaafde natie waarmee Rome normale diplomatieke relaties onderhield", hadden de leidende kringen hun eigen "gewoontes". Incestueuze relaties en familiemoord waren heel gebruikelijk. Tekenend hiervoor was de machtsovername van Phraates IV in 37 vC. Hij vermoordde daartoe zijn vader Orodes II, en vermeed betwistingen betreffende de rechtmatigheid van zijn troonsbestijging door onmiddellijk zijn dertig broers en hun familie om te brengen.

De nieuwe koning bewees zijn strategisch inzicht toen Marcus Antonius, met de hulp van Artavasdes van Armenië, een wraakveldtocht ondernam als reactie op de campagne van Labienus en Pakorus. In 36 vC. trok Marcus Antonius met een leger van meer dan 100.000 manschappen op tegen Praaspa, de hoofdstad van Media Atropatene. Antonius maakte een grote tactische fout toen hij voor de bescherming van zijn logistieke ondersteuning slechts twee legioenen inzette. Phraates IV buiten deze kans ten volle uit en viel dit korps aan met zijn volledig leger van bijna 40.000 cavaleristen. Antonius verloor daardoor in één klap zijn volledige logistieke steun en 10.000 soldaten. Geconfronteerd met deze hachelijke situatie koos

Artavasdes het hazepad. Daardoor werd ook Antonius verplicht om terug te trekken. Uiteindelijk verloor Antonius 35.000 van zijn manschappen tijdens deze veldtocht.

Marcus Antonius legde alle schuld voor de catastrofe bij de desertie van Artavasdes. Zijn kans op vergelding kwam toen deze laatste bij hem hulp kwam zoeken tijdens een nieuw conflict met Phraates IV. Antonius kwam wel degelijk met zijn leger naar Armenië, maar daar aangekomen liet hij Artavasdes gevangen nemen en doden. Nadien riep hij zijn zoon tot koning van Armenië, Medië en Parthië uit *z.*

Een denarius uit 35 v.C. refereert naar de campagne van Antonius tegen Artavasdes :

vz. Hoofd van Antonius naar rechts ; errond, ANTONIVS . AVGVR . COS . DES . ITER . ET . TER .

*kz. Armeense tiara; erachter boog en pijl ; errond, TERTIO - III - VIR . R . P . C
Denarius*

Nadat de strijd om de macht in het Romeins rijk door de slag bij Actium in het voordeel van Octavianus was beslecht, vluchtte Marcus Antonius met Cleopatra naar Egypte en pleegde daar zelfmoord (30 v.C.). De zoon van Antonius werd vervolgens vermoord op bevel van Octavianus.

DE TERUGGAVE VAN DE ADELAREN AAN DE ROMEINEN

In 29 v.C. ondernam een zekere Tiridates een machtsgreep in Parthië, die ontaarde in een burgeroorlog met Phraates IV. Deze werd aanvankelijk in het verweer gedrongen en zocht steun bij de Dahae-nomaden ten oosten van de Kaspische zee. Met hun hulp dreef Phraates zijn tegenstander terug tot in Romeins Syrië. In 22 v.C. vroeg Phraates aan de Romeinen om hem Tiridates uit te leveren, samen met een zoontje van hem dat door deze laatste was meegevoerd. De Romeinen stuurden het kind terug, en eisten in ruil de adelaren die zij hadden verloren bij de nederlagen van Crassus en Marcus Antonius, en de Romeinse krijgsgevangenen. Phraates IV ging hier aanvankelijk niet op in, maar in 20 v.C. deed de aanwezigheid van Augustus met zijn leger in het Oosten hem van gedachten veranderen.

De teruggave van de militaire standaarden was voor de Romeinen van uitzonderlijk belang. Er werd een triomfboog opgericht om deze gebeurtenis blijvend te gedenken, en de adelaren werden in een speciaal voor dit doel gebouwde ronde tempel geplaatst die aan Mars Ultor was toegewijd.

In de daaropvolgende jaren werden deze feiten op de keerzijde van heel wat munten in herinnering gebracht. De grootste groep verwijst naar de overdracht zelf van de standaarden :

- *Capricornus naar rechts ; in het veld, SIGNIS (PARTHICIS) RECEPTIS*
Aureus

- *in het veld, SIGNIS. / PARTHICIS. / RECEPTIS*
Denarius

Een Parth knielt naar rechts en biedt een standaard aan ; erond, CAESAR - AVGVSTVS . SIGN . RECE .

Denarius

Deze keerzijde werd gebruikt door P. Petronius Turpilianus, L. Aquilius Florus en M. Durmius, de drie monetarii van 18 vC.

- *Mars staat frontaal, naar links of frontaal met het hoofd naar rechts; links en rechts in het veld, verticaal, SIGNIS - RECEPTIS*
Aureus, denarius

- Schild met CL - V , tussen een arend en een standaard : in het veld, gescheiden door het schild, SIGNIS / S P / Q R / RECEPTIS

Aureus, denarius

Een tweede groep heeft de plaatsing van de standaarden in de tempel van Mars Ultor tot onderwerp :

Ronde tempel : in de tempel, drie standaarden of Mars met een palmtak en een standaard ; in het veld, MAR(T) - VLT(O)

Aureus, cistophorus, denarius

Ronde tempel : in de tempel, Mars met een adelaar en een standaard , rond, MARTIS - VLTORIS

Aureus, denarius

De derde groep refereert naar de triomfboog, die ter gelegenheid van de terruggave van de adelaars werd opgericht :

- Triomfboog, bekroond met een vierspan ; op de boog, IMP : IX : TR : POV , in de boog, S P R / SIGNIS / RECEPTIS

Cistophorus

- *Triomfboog, bekroond met een vierspan tussen twee personages; arrond. CIVIB ET. SI-GN. MILIT. A. PART. RECVP(ER).*

Aureus, denarius

Triomfboog, bekroond met een vierspan ; op de boog, IMP. CAESAR

Denarius

De relatie tussen beide vorsten verbeterde dermate, dat Phraates IV zijn zoon Vonones aan Augustus toevertrouwde toen de situatie in zijn eigen land door complotten en intriges te gevaarlijk werd. Augustus beschaamde dit vertrouwen niet, want tien jaar na de moord op Phraates IV werd Vonones met de hulp van Rome koning van Parthië (8 na Christus).

NERO KROONT DE ARMEENSE KONING

Toen Vologases in het jaar 51 koning van Parthië werd, was hij beducht voor de mogelijke ambities en aspiraties van zijn broers. Om de kans op een burgeroorlog te verkleinen zette hij zijn broer Pakoros II op de troon van Media Atropatene en zijn andere broer Tiridates op die van Armenië *gr.* Dit was niet naar de zin van de Romeinse keizer Nero, die de mening was toegedaan dat Armenië aan het Romeinse rijk toekwam. Hij zond er in 57 een expeditiemacht onder leiding van Cn. Domitius Corbulo naartoe, die het land na meer dan twee jaar strijd in 59 veroverde.

De Romeinen plaatsten vervolgens een zekere Tigranes op de Armeense troon. Met Romeinse hulp kon die Adiabene veroveren, maar de krijgskansen keerden toen Vologases het Romeins leger aanviel en uit Armenië verdreef. Uiteindelijk kwamen Parthië en Rome in 63 tot een "Belgisch" aandoend compromis : Tiridates werd tot koning van Armenië gekroond door ... Nero ! De hierdoor tot stand gebrachte vrede tussen beide mogendheden zou vijftig jaar duren.

Nog voordat de oorlog beëindigd was, werd er op het Capitool een triomfboog voor opgericht. De vrede in Armenië beëindigde het laatste conflict

waarbij het Romeins rijk betrokken was. Als teken dat nu overal vrede heerste werden de deuren van de tempel van Janus voor het eerst sinds vele jaren plechtig gesloten.

Slechts één enkel munttype verwijst rechtstreeks naar de bemoeienissen van Rome in Armenië. Daarnaast komen ook de triomfboog en de Janustempel met gesloten deuren voor als keerzijdetype, vooral op de bronzen pasmunt.

- *Victoria gaat naar rechts met palmtak en krans ; in het veld, ARMENIAC*
Denarius, quinarius

- *Triomfboog, bekroond met quadriga en andere beelden ; in het veld, S - C*
Sestertius, as

- *Tempel van Janus met gesloten deuren, in vooraanzicht ; errond, IANVM . CLVSIT . PACE . P . R . TERRA . MARIO . PARTA*
Aureus

- *Tempel van Janus met gesloten deuren, in driekwart zijaanzicht naar links of naar rechts, tussen S - C ; errond, PACE . P . R . TERRA . MARIO . PARTA IANVM . CLVSIT . of PACE . P . R . VBIQ . PARTA . IANVM CLVSIT*
Sestertius, dupondius, as

TRAJANUS STOOT DOOR TOT AAN DE PERZISCHE GOLF

Toen de Parthische koning Osroes (109-129) de koning van Armenië ten val bracht zonder de toestemming van Rome, schond hij daardoor het verdrag uit 63. Bovendien steunden de Parthen de bevolking van Dacië in hun strijd tegen de Romeinen. Uiteindelijk had de Romeinse keizer Trajanus er genoeg van en besloot hij om Parthië aan te vallen. In 114 bezetten de Romeinen Armenië. Osroes wilde nog het conflict oplossen door Parthamasiris, de zoon van Pakoros II, naar Trajanus te sturen als kandidaat voor de Armeense troon. Trajanus had echter andere plannen : hij liet Parthamasiris vermoorden en maakte van Armenië een Romeinse provincie.

De daaropvolgende twee jaar verliepen rampzalig voor de Parthen : Trajanus bezette Mesopotamië, Adiabene en Babylonië, veroverde de Parthische hoofdstad Ktesiphon, nam de dochter van Osroes gevangen en bemachtigde de gouden Parthische troon. Vervolgens stootte hij door tot aan de Perzische golf. De zwakke positie van Osroes, die regelmatig geconfronteerd werd met binnenlandse opstanden, lag mede aan de basis van deze spectaculaire Romeinse successen. Het duurde even voor hij een voldoende sterk leger op de been kon brengen om een tegenaanval te doen. Eens zo ver keerden de kansen, want Trajanus was nu veel te ver verwijderd van zijn thuisbasis en werd terzelfdertijd geconfronteerd met opstanden in een aantal provincies. Hij moest zich terugtrekken naar Antiochië, maar wist verdeeldheid onder de Parthen te creëren door Parthamaspatēs, een achterneef van Osroes, te Ktesiphon tot nieuwe Partische koning te kronen. Hij besloot om naar Rome terug te keren om van daaruit de operaties te coördineren, maar hij overleed tijdens de reis te Selinus in augustus 117.

In 116 nam Trajanus de eretitel "Parthicus" aan om zijn militaire triomfen in het Oosten blijvend in herinnering te brengen. Deze eretitel komt vanaf die datum dan ook op vele munten voor - in de titulatuur van de keizer - zonder dat die voor de rest speciaal naar de gebeurtenissen in Parthië verwijzen. Deze titulatuur is op dat ogenblik zeer lang geworden en loopt dikwijls op de keerzijde van de munten door.

Een aantal keerzijdetypes verwijzen bovendien rechtstreeks naar het verloop van de krijgsverrichtingen in het Oosten. Ze geven een vrij volledig overzicht van het verloop van de gebeurtenissen :

het vertrek van de expeditiemacht :

- Trajanus te paard naar rechts ; ervoor, een soldaat met speer en schild ; achter, drie soldaten met speren ; in de afsnede, SC ; rondom, PROECTIO AVG .

Sestertius

het onderhoud tussen Trajanus en Parthamasiris te Elegia, dat uiteindelijk op de eliminatie van Parthamasiris uitdraaide .

- Trajanus zit naar links op een verhoog ; schuin achter hem, een praefect ; op de achtergrond, vijf soldaten ; voor het verhoog, Parthamasiris ; het opschrift luidt REX PARTHVS

Aureus, sestertius

de annexatie van Armenië :

- Trajanus, met speer en parazonium, staat in vooraanzicht met het hoofd naar rechts, aan zijn voeten zitten Armenië, Euphrates en Tigris ; in het veld, S - C ; rondom, ARMENIA ET MESOPOTAMIA IN POTESTATEM P R REDACTAE

Sestertius

de successen tijdens de campagne in Parthië .

- Twee Parthen zitten rug aan rug aan de voet van een wapentrofee ; rondom, P . M . I . R . P . COS . VI . P . P . S . P . Q . R . ; in de afsnede, PARTHIA CAPTA

Aureus, denarius

de aanstelling van Parthamaspatas tot koning van Parthië

- Trajanus zit naar links op een verhoog, schuin achter hem staat een praefect; hij biedt Parthamaspatas, die voor het verhoog naar rechts staat, aan Parthië aan die uiterst links geknielend zit; in de afsnede, S.C.: rondom, REX PARTHIS DATVS

Sestertius

Hadrianus, die Trajanus na zijn onverwacht overlijden opvolgde, zag weinig heil in de voortzetting van dit ver avontuur. Hij ontruimde Parthië en Armenie en liet Osroes' dochter vrij. De gouden troon bleef echter in Romeins bezit. Zonder Romeinse steun werd Parthamaspatas snel verslagen en op de vlucht gedreven. Hadrianus maakte hem dan maar koning van Orhoene.

Omdat de adoptie en troonsopvolging van Hadrianus in den beginne zeer betwist waren, werd in de titulatuur op de munten van de nieuwe keizer uitgebreid verwezen naar zijn voorganger, en werden ook diens eretitels "OPT. GER. DAC. PARTH." overgenomen. Pas begin 118 werden ze weggehalen.

Slechts één munt verwijst rechtstreeks naar de in mineur geëindigde Parthische veldtocht. Het is een postume emissie op naam van de vergoddelijkte Trajanus:

Vz Buste van Trajanus naar rechts, errond, DIVI TRAIANO PART - H AVG PATRI

Kz Trajanus, met een krans en scepter, in een quadriga n.r.; errond, TRIVM - PHVS PARTHICVS

Aureus

DE MISLUKTE PARTHISCHE INVASIE IN SYRIË

In de herfst van 161 viel de Parthische koning Vologases IV (147-191) Armenië aan, en zette er Pacorus op de troon. De aldaar aanwezige Romeinse strijdkrachten, onder P. Aelius Severignus, werden bij Elegeia in de pan gehakt. Vervolgens drongen de Parthen Romeins Syrië binnen en verdreven er de zwakke Romeinse legermacht die onder de leiding stond van L. Antidius Cornelianus. Keizer Marcus Aurelius ronselde onmiddellijk troepen in het hele rijk en benoemde zijn collega Lucius Verus tot opperbevelhebber van het expeditieleger.

Verus vertrok via Athene, en kwam begin 163 in Antiochië aan waar hij zich de Oosterse geneugten liet welgevallen. De oorlog liet hij over aan zijn generaals Avidius Cassius, Statius Priscus en Marius Verus. Zonder veel moeite verdreven die de ongedisciplineerde Parthen uit Armenië, waarbij Artaxata werd verwoest. In het begin van 164 werd Sohaemus - een afstammeling van Achaemenes en Arsaces - door Verus aangesteld tot koning van Armenië, waarna de keizer het actieterrein voor zijn liederlijke activiteiten naar Ephesus verlegde.

In 165 vielen de Romeinen de Parthische gebieden in Syrië, Mesopotamië en Medië aan, en het Parthisch thuisland zelf. Ze behaalden overwinningen te Sura, Nicephorium en Europus, namen Seleukia in en verwoestten de hoofdstad Ktesiphon. Mesopotamië werd geannexeerd, maar begin 166 brak de pest uit in het leger van Cassius aan de Tigris. De campagne werd beëindigd, en Marcus Aurellus en Lucius Verus werden in de zomer in triomf in Rome ontvangen. De legioenen die terugkeerden verspreidden echter de pest over het hele rijk, waardoor vele streken praktisch volledig werden ontvolkt.

De eerste munten die verwijzen naar de gebeurtenissen in het Oosten werden uitgegeven ter gelegenheid van het vertrek van Verus in 162 :

- *Verus, in uniform en met speer, te paard naar rechts ; op de sestertii is hij vergezeld van één soldaat vooraan en drie soldaten achteraan; het opschrift luidt PROfectio AVG. TR. P. II. COS. II.*

Aureus, sestertius

De veilige aankomst van Verus in Antiochië in het begin van 163 vindt weerklink op een reeks kopermunten :

- *Galei naar links of naar rechts, met FELIC. AVG. TR. P. III. COS. II.*

Sestertius, dupondius, as

Na de verdrijving van de Parthen uit Armenië neemt Verus in de herfst van 163 de eretitel "Armeniicus" aan. Deze komt van dan af in de titulatuur op de voorzijde van de meeste van zijn munten voor. Ook de keerzijdetypes van de munten van Lucius Verus verwijzen nu dikwijls naar "zijn" militaire successen in Armenië :

- Armenië zit naar links, met achter haar een trofee en/of voor haar een standaard, in een aantal gevallen met ARMEN in de afsnede.

Aureus, denarius, dupondius, as

- Victoria staat naar rechts en houdt een trofee. Armenië zit aan haar voeten.

Sestertius, dupondius

- Verus op een galopperend paard naar rechts; hij gooit een speer naar een gevallen vijand onder hem.

Sestertius, as

- Roma zit naar links en reikt de hand aan Verus die voor haar staat

As

De aanstelling van een nieuwe Armeense koning is eveneens een dankbaar onderwerp.

- Verus, bijgestaan door militairen, zit op een verhoog met daarvoor Sohaemus; het opschrift REX ARMEN(IIS) DAT(VS) verwijst naar diens aanstelling door Verus.

Aureus, sestertius, dupondius

Begin 164 neemt ook Marcus Aurelius de titel "Armeniacus" aan, wat zijn weerslag heeft op de titulatuur op de voorzijde van zijn munten. Op de keerzijdes komen echter geen expliciete verwijzingen naar de Romeinse successen in Armenië voor.

Naar de grootscheepse invasie van Parthië in de eerste helft van 165 wordt echter wél zowel door Lucius Verus als door Marcus Aurellus verwezen op de koperen pasmunt :

- Verus (of Marcus Aurelius) staat naar links tussen vier standaarden.
Sestertius, dupondius

De vlotte overwinning in Parthië kende op de munten vanzelfsprekend een grotere weerklink. De titel "Parthicus Maximus" die Verus in Augustus 165 aannam, werd naast het eerdere "Armeniacus" in het voorzijdeomschrift van de meeste van zijn munten opgenomen, en een groot aantal van zijn keerzijdetypes verwees - gedurende twee jaar - rechtstreeks naar de overwinning in het Oosten .

- de aanmunting van het type met Verus te paard die een gevallen vijand spietst wordt verdergezet.

Aureus

- Parthië zit naar links vóór een trofee.

Sestertius, dupondius

- Parth, met de handen op de rug gebonden, zit naar rechts, al dan niet aan de voet van een trofee.

Aureus, denarius, sestertius, dupondius, as

- Staande Victoria, met palmtak, bevestigt een rond schild met VIC / PAR aan een palmboom.

Aureus, denarius, sestertius, dupondius, as

- Victoria, met muurkroon, vliegt naar links met een diadoem in beide handen

Aureus, denarius, sestertius

- Drie trofeën die de overwinningen in Armenië, Parthië en Medië verzinnebeelden.

Dupondius, as

In februari 166 nam Marcus Aurelius op zijn beurt de eretitel "Parthicus Maximus" aan, en plaatste deze in zijn titulatuur op de voorzijde van een groot deel van zijn munten. Ook op de keerzijde wordt nu naar de zegepraal in Parthië gerefereerd, zij het minder frequent dan door Verus :

- Staande Victoria, met palmtak, bevestigt een rond schild met VIC / PAR aan een palmboom.

Aureus, denarius, sestertius, dupondius, as

- Drie trofeën die de overwinningen in Armenië, Parthië en Medië verzinnebeelden.

As

- *Victoria*, met muurkroon, vliegt naar links met een diadeem in beide handen.
Aureus, denarius, sestertius

De erelitel "Medicus" werd enkel in de zomer van 166 op de munten geplaatst, ter gelegenheid van de Parthische triomf. Eén enkel munttype herdenkt deze gebeurtenis ook op de keerzijde :

- *Marcus Aurelius en Lucius Verus rijden traag in een quadriga naar links : Aurelius houdt een scepter en Verus een lauwerkran.*
Sestertius

SEPTIMIUS SEVERUS IN DE VOETSPOREN VAN TRAJANUS

De Parthische koning Vologases V (191-208) trachtte geleidelijk meer greep te krijgen op de gebieden van Mesopotamië die door de Romeinen bezet werden. Zo steunde hij Pescennius Niger, de Romeinse gouverneur van Syrië, toen deze in 193 na de moord op Pertinax door zijn troepen tot keizer werd uitgeroepen. Toen Septimius Severus in 194 het leger van Pescennius Niger te Issus in de pan hakte, kregen zij die konden ontkomen asiël in Parthië. Keizer Severus nam dat allemaal niet in dank af, en in 195 werd de Parthische strijdkrachten in Arabië en Adiabene een nederlaag toegediend.

Drie keerzijdetypes herdenken deze zege. Ze werden van 195 tot 198 uitgegeven

- *Twee gevangenen zitten rug aan rug op ronde schilden, met PART. ARAB. PART. ADIAB. COS. II P. P. als opschrift*
Denarius

- Twee gevangenen zitten rug aan rug aan de voet van een wapentrofee; met *PART. ARAB. PART. ADIAB. COS. II P. P. of AA. AD. TR. P. VI. COS. II. P. P.* als opschrift.

Aureus, denarius, sestertius, dupondius

- *Victoria* gaat naar links met een krans en trofee; met *ARAB. ADIABENIC. ARAB. ADIAB. COS. II P. P. of (PAR.) AR. AD. TR. P. VI. COS. II. P. P.* als opschrift.

Aureus, denarius

In 198 stak een Romeins leger onder leiding van Septimius Severus de Eufraat over. Seleukia en Ktesiphon werden ingenomen, maar kort nadien trok de expeditiemacht zich terug. Septimius Severus en Caracalla - die ondertussen door zijn vader tot keizer was gepromoveerd - werden bij hun terugkeer in Rome met een triomftocht gevierd.

Op het einde van 198 nam Severus de eretitel "*Parthicus Maximus*" aan. Deze komt van dan af in zijn titulatuur op de munten voor, die soms van de voorzijde op de keerzijde doorloopt. De succesvolle invasie werd ook via twee speciale keerzijdetypes onder de aandacht gebracht. Ze waren de jaren voordien ook al voor de overwinningen in Arabië en Adiabene gebruikt:

- Twee gevangenen zitten rug aan rug aan de voet van een wapentrofee; het omschrift is de voortzetting van de titulatuur die op de voorzijde begint, met *PART. MAX. of PART. MAXIMVS*

Aureus, denarius

- *Victoria*, met krans en trofee, stapt naar links; links, aan haar voeten, een gevangene (soms vervangt een palmtak de trofee en/of ontbreekt de gevangene); rondom, *VICT(OR)IAE. PARTHICAE, VICT(OR)IA PART(H)ICA MAX(IMA) of VIC. PARTHIC. AVGG. P. M. TR. P. VIII*

Aureus, denarius, sestertius

Vanaf 201 kreeg ook Caracalla de titel "Parthicus Maximus" toegekend. De beide voorgaande keerzijdetypes werden ook gebezigd voor aurei en denarii die op zijn naam werden uitgegeven.

De terugkeer van Septimius Severus en Caracalla vanuit het Oosten naar Rome vindt zijn weerslag op volgende munttype .

- Severus, met speer, op een galopperend paard naar rechts ; errond, PRO FECT AVGG FEL.

Aureus, denarius

De triomf die beide Augusti te Rome te beurt viel wordt herdacht op volgende niet-gedateerde as :

- Victoria rijdt in een biga snel naar rechts , errond, VIC.PAR MAX.AVG.S.C.

DE LAATSTE PARTHISCHE OVERWINNING OP DE ROMEINEN

Na de dood van Vologases V ontbrandde een burgeroorlog tussen zijn zoon en opvolger Vologases VI en diens broer Artabanos IV, de koning van Medië. Deze oorlog sleepte zestien jaar aan. De Romeinse keizer Caracalla wilde profiteren van deze verdeeldheid. Nadat hij Abgar X van Edessa had afgezet, viel hij in 216 Armenië en Parthië binnen, hij onderbrak zijn veldtocht om in Edessa te overwinteren, en werd in april 217 bij Carrhae vermoord op initiatief van Macrinus.

Vier munttypes, die in 217 het licht zagen, verwijzen op de keerzijde met hun omschriften en beeldenaars naar de militaire successen in het Oosten :

- Caracalla, in uniform en met globe en scepter, staat naar links ; hij wordt gekroond door Victoria die links van hem staat en een palmtak houdt ; links, aan de voeten van Caracalla, een gevangene ; rondom, VIC.PART.P.M.TR P.XX COS.III P.P.

Aureus, antoninianus denarius

- Caracalla, in uniform en met Victoria en speer, staat naar links ; links en rechts aan zijn voeten zit een gevangene ; rondom, VICT.PARTHICA

Antoninianus, denarius

- *Victoria zit naar rechts op een kuras en schilden*, ze houdt een schild met *VO.T.XX* op de knie; ervoor, een trofee en twee gevangenen; rondom, *P.M. TR.P.XX COS.III P.P. VIC(T).PART.*

Aureus, antoninianus, denarius

- *Victoria zit naar rechts op een kuras; ze houdt een schild met VO.XX; achter haar, een schild, aan haar voeten, een helm; in de afsnede, een pijlkoker en een trompet; rondom, VICT.PARTHICA*

Antoninianus, denarius

Vologases VI en Artabanos IV slofen ondertussen echter een bestand en keerden zich tegen hun gemeenschappelijke vijand. In de herfst van 217 viel Artabanos de gebieden van Mesopotamië binnen die bezet waren door de Romeinen en versloeg Macrinus in twee veldslagen nabij Nisibis. In de lente van 218 sloot Macrinus een vredesverdrag af dat zeer nadelig was voor Rome en onder meer de betaling van 15 miljoen drachmen aan Artabanos inhield. Macrinus verspeelde door dit verdrag al zijn populariteit en aanzien. Reeds enkele maanden later werd hij verslagen door Elagabalus en vermoord in Cappadocië.

Ondanks het feit dat de militaire campagne van Macrinus tegen Artabanos op een nederlaag en een duur afgekochte vrede uitdraaide, verwijzen een aantal van zijn munten naar overwinningen die tegen de Parthen zouden zijn behaald:

- *Macrinus in een quadriga naar links; hij wordt gelauwerd door Victoria die achter hem staat.*

Aureus, denarius, sestertius, dupondius, as

- *Victoria zit naar rechts op een kuras; ze schrijft op een rond schild dat op haar linker knie rust; achter haar, een schild en wapens; met VICTORIA PARTHICA / SC of VICT PART P M TR P II COS II P P / SC als opschrift.*

Sestertius, dupondius, as

- *Victoria, met krans en palmtak, stapt naar rechts; met VICTORIA PARTHICA of VICT PART P M TR P II COS II P P als opschrift.*

Denarius

- *Victoria vliegt naar links en houdt een diadeem met beide handen ; links en rechts, een schild op een voetstuk ; met VICTORIA PARTHICA of VICT PART PM TR P II COS II P P als omschrift.*

Aureus

Deze stukken kunnen uitgegeven zijn in anticipatie op de verwachte eindoverwinning die er nooit kwam, maar de uitgiftedatum van de meeste ervan (begin 218) maakt dit op zijn minst weinig waarschijnlijk. Het ligt meer voor de hand dat ze deel uitmaakten van een officiële propagandacampagne die de mislukkingen in het Oosten trachtte te verdoezelen.

NOTEN

- 1/ Een nomadenvolk, afkomstig uit de gebieden rond de Kaspische Zee.
- 2/ Ambassadeur Orobarsu werd in 92 vC. naar Sulla gestuurd om een alliantie voor te stellen tegen de groeiende macht van Mithradates van Pontus.
- 3/ Een Romeins legioen bestond uit 4.500 tot 6.000 infanteristen.
- 4/ Surena is de bekendste generaal uit de Parthische geschiedenis. Hij behoorde tot de Suren, na de Arsacieden de tweede belangrijkste familie in Parthië.
- 5/ De Adelaar was de standaard van een Romeins legerkorps. Hij werd gedragen door de *Aquiliferi*. Het verlies van een adelaar werd beschouwd als de grootst mogelijke schande.
- 6/ Shore, p. 29.
- 7/ Shore, p. 31.
- 8/ Media Atropatene en Armenia waren op dat moment satellietstaten van Parthië.

OVERZICHT VAN DE PARTHISCHE HEERSERS

Arsakes I (238-211 v.C.)
 Arsakes II (211-191 v.C.)
 Prapatios (191-176 v.C.)
 Phraates I (176-171 v.C.)
 Mithradates I (171-138 v.C.)
 Phraates II (138-127 v.C.)
 Artabanos I (127-124 v.C.)
 Mithradates II (123-88 v.C.)
 Gotarzes I (95-87 v.C.)
 Orodes I (90-77 v.C.)
 Sirotrukes (77-70 v.C.)
 Phraates III (70-57 v.C.)
 Mithradates III (57-54 v.C.)
 Orodes II (57-38 v.C.)
 Pakoros I, onderkoning (50 v.C.)
 Phraates IV (38-2 v.C.)
 Tiridates (29-27 v.C.)
 Phraolakes (2 v.C. - 4 n.C.)
 Orodes III (6 n.C.)
 Vonones I (8-12)
 Artabanos II (10-38)
 Vardanes I (40-45)
 Gotarzes II (40-51)
 Vonones II (51)
 Vologases I (51-78)
 Vardanes II (55-58)
 Vologases II (77-80)
 Pakoros II (78-105)
 Artabanos III (80-90)
 Vologases III (105-147)
 Osroes I (109-129)
 Parthaspates (116)
 Mithradates IV (140)
 Vologases IV (147-191)
 Osroes II (190)
 Vologases V (191-208)
 Vologases VI (208-228)
 Artabanos IV (216-224)

BIBLIOGRAFIE

- E. GIBBON, *Herfsttij en ondergang van het Romeinse rijk*. Helmond, 1994.
- H. MATTINGLY & E. SYDENHAM, *The Roman Imperial Coinage. Vol. I. Augustus to Vitellius*, Londen, s.d.
- H. MATTINGLY & E. SYDENHAM, *The Roman Imperial Coinage. Vol. II. Vespasian to Hadrian*, Londen, 1926.
- H. MATTINGLY & E. SYDENHAM, *The Roman Imperial Coinage. Vol. III. Antoninus Pius to Commodus*, Londen, 1930.
- H. MATTINGLY & E. SYDENHAM, *The Roman Imperial Coinage. Vol. IV. Part I. Pertinax to Geta*, Londen, 1936.
- H. MATTINGLY, E. SYDENHAM & C. SUTHERLAND, *The Roman Imperial Coinage. Vol. IV. Part II. Macrinus to Pupienus*, Londen, 1938.
- R. OLSON, *Studies in the Coinage of the Arsacid rulers of Parthia from Mithradates I to Artavasdes*, Minnesota, 1968-1969.
- E. SYDENHAM, *The Coinage of the Roman Republic*, Londen, 1952.
- F. SHORE, *Parthian Coins & History. Ten dragons against Rome*, Quarryville, 1993.
- W. WROTH, *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum - 23. Coins of Parthia*, Bologna, 1964.